

ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก

นางสาววชิราภรณ์ พฤกษ์สุภาภรณ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๔๓

ISBN 974-13-1351-9

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHARACTERISTICS OF LITERARY VALUES IN RAI YAO MAHAVESSANTARA JATAKA

Miss Wachiraporn Phruksukarn

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2000

ISBN 974-13-1351-9

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก

โดย

นางสาววชิราภรณ์ พฤกษ์สุกาญจน์

สาขาวิชา

ภาษาไทย

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรัชชลิขิต

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ร.ว.กัลยา ติงศภัทย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา)

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรัชชลิขิต)

.....
(รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุจฉายา)

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารดา กิระนันท์)

วชิราภรณ์ พฤกษ์สุภาภรณ์ : ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก (CHARACTERISTICS OF LITERARY VALUES IN RAI YAO MAHAVESSANTARA JATAKA) อ.ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต, ๑๗๙ หน้า ISBN 974-13-1351-8

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏใน ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ฉบับกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมมหาชาติกลอนเทศน์ สำนวนที่ดีเด่นของกวีหลายคนเข้าไว้ด้วยกัน โดยเน้นศึกษาเนื้อหาและลีลาเฉพาะของกวีแต่ละคน ที่ปรากฏในเรื่องนี้

ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกเกิดจากความหลากหลายของเนื้อหา ซึ่งกวีต้องเลือกใช้ศิลปะในการประพันธ์ให้สอดคล้องกับเนื้อหา อันเป็นปัจจัยให้เกิดลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละตอน ส่วนลีลาเฉพาะของ กวีนั้นมีส่วนสำคัญในการสร้างลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ให้มีลีลาเฉพาะที่โดดเด่นแตกต่างกันไป กวีแต่ละคนจะมีลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ที่หลากหลายไปตามลีลาการประพันธ์ของกวีแต่ละคน ด้วย

นอกจากนี้ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกยังแสดงให้เห็นถึงการสืบทอดขนบนิยมทางวรรณศิลป์ในวรรณคดีพุทธศาสนา ได้แก่ ในด้านการเลือกเรื่อง การเลือกใช้คำประพันธ์ การดำเนินเรื่อง การสร้างตัวละคร และการใช้ถ้อยคำและโวหาร

จากการศึกษาลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ทำให้เห็น ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ที่หลากหลายอันเกิดจากเนื้อหาและลีลาของกวีแต่ละคน ซึ่งส่งผลให้ เรื่องร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ที่โดดเด่น

ภาควิชา ภาษาไทย.
สาขาวิชา ภาษาไทย
ปีการศึกษา ๒๕๕๓.

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4080174822: MAJOR THAI

KEY WORD: VESSANTARA JATAKA / RAI YAO MAHAVESSANTARA JATAKA /

THE CHARACTERISTICS OF LITERARY VALUES IN RAI YAO MAHAVESSANTARA JATAKA

WACHIRAPORN PHRUKSUKARN: THE CHARACTERISTICS OF LITERARY VALUES IN RAI YAO MAHAVESSANTARA JATAKA. THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF.CHONLADA RUENGRUGKLIKIT, Ph.D. pp. 179 ISBN 974-13-1351-9

This thesis aims at studying the characteristics of literary values in Rai Yao Mahavessantara Jataka of the Ministry of Education which in the collection of the excellent versions of many authors, focusing on contents and styles of each author.

The study has found that the variety of content is a significant element in creating the characteristics of literary values in Rai Yao Mahavessantara Jataka. The various contents make the authors choose the style related to them. These are important to make the different characteristics of literary value in each content. As for the style of the author, the significant characteristics are the style of sound, diction, and form of discourse. Each author has different characteristics of style that renders various literary values to the texts.

In addition, some characteristics of Rai Yao Mahavessantara Jataka are inherited from Buddhist literary convention such as in the story development, choice of verse, and characters. Therefore, Rai Yao Mahavessantara Jataka conserves the traits of "Buddhist literature".

The study of the characteristics of literary values in Rai Yao Mahavessantara Jataka shades light on the outstanding literary arts that comes from the contents and the style of great authors. Thus, the literary values of this collection of the texts of Rai Yao Mahavessantara Jataka is clearly illustrated as "ideal" in Thai literary tradition.

Department Thai
Field of study Thai
Academic year 2000

Student's signature.....
Advisor's signature.....
Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาของรองศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งให้คำปรึกษาและคำแนะนำอันเป็นประโยชน์ในการวิจัย ทั้งยังช่วยแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเมตตาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุจฉายา และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารดา กิระนันท์ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาตรวจแก้ไขและให้คำแนะนำต่างๆ จนวิทยานิพนธ์มีความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และญาติสนิทมิตรสหายทั้งหลายที่กรุณาให้คำแนะนำ ให้ยืมหนังสือประกอบการค้นคว้า รวมทั้งให้กำลังใจแก่ผู้เขียนมาโดยตลอด อีกทั้งขอขอบคุณคุณวายุ วงศ์แก้วเขียว ที่ช่วยเหลือในการจัดพิมพ์ต้นฉบับวิทยานิพนธ์จนสำเร็จสมบูรณ์

อนึ่ง ตั้งแต่เขียนวิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นต้นมาจนกระทั่งสำเร็จเป็นรูปเล่ม ผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือจากนายธวัชชัย รุ่งโรจน์ชนาทิพย์ในทุกๆ ด้านอยู่ตลอดเวลา ซึ่งผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งใจเป็นอย่างยิ่ง จึงขอขอบคุณไว้ในที่นี้ด้วย

ท้ายสุดนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ และบรรณารักษ์ประจำห้องสมุดต่างๆ ที่ให้ความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูลเพื่อทำวิจัยในครั้งนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
บทที่	
๑. บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาของปัญหา	๑
๑.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๕ สมมติฐาน	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
๒. เวสสันดรชาดกในประเทศไทย	๗
๒.๑ ความสำคัญของเรื่องเวสสันดรชาดกต่อคนไทย	๗
๒.๒ ความนิยมของคนไทยในเรื่องเวสสันดรชาดก.....	๑๒
๓. ภูมิหลังของหนังสือร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกฉบับกระทรวงศึกษาธิการ.....	๒๐
๓.๑ ประวัติการรวบรวมหนังสือร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกฉบับกระทรวงศึกษาธิการ	๒๐
๓.๒ ประวัติและผลงานของผู้แต่งหนังสือร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกฉบับกระทรวงศึกษาธิการ	๒๓
๓.๒.๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส.....	๒๔
๓.๒.๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๒๖
๓.๒.๓ เจ้าพระยาพระคลัง (หน)	๒๖
๓.๒.๔ พระเทพโมฬี (กลิ่น)	๒๘
๓.๒.๕ สำนักวัดถนน	๒๙
๓.๒.๖ สำนักวัดสังข์กระจาย	๒๙
๓.๓ จุดมุ่งหมายของการแต่งและการรวบรวมหนังสือร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกฉบับกระทรวงศึกษาธิการ	๒๙
๓.๓.๑ จุดมุ่งหมายในการแต่งมหาชาติกลอนเทศน์....	๓๐
๓.๓.๒ จุดมุ่งหมายในการรวบรวมหนังสือร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก	๓๐

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
๓.๔ ลักษณะคำประพันธ์	๓๑
๓.๕ เนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่อง	๓๔
๓.๕.๑ กัณฑ์ทศพร.....	๓๔
๓.๕.๒ กัณฑ์หิมพานต์	๓๔
๓.๕.๓ ทานกัณฑ์	๓๕
๓.๕.๔ กัณฑ์วนประเวศน์	๓๕
๓.๕.๕ กัณฑ์ชูชก	๓๕
๓.๕.๖ กัณฑ์จุลพน	๓๖
๓.๕.๗ กัณฑ์มหาพน	๓๖
๓.๕.๘ กัณฑ์กุมาร	๓๖
๓.๕.๙ กัณฑ์มัทรี	๓๖
๓.๕.๑๐ กัณฑ์สักกบรรพ	๓๖
๓.๕.๑๑ กัณฑ์มหาพรต	๓๗
๓.๕.๑๒ กัณฑ์ฉกษัตริย์	๓๗
๓.๕.๑๓ นครกัณฑ์	๓๗
๔. ขนบทางวรรณศิลป์ในวรรณคดีพุทธศาสนาที่ปรากฏในร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก.....	๔๑
๔.๑ ขนบในการเลือกเรื่อง	๔๓
๔.๒ ขนบในการเลือกใช้คำประพันธ์	๔๔
๔.๓ ขนบในการดำเนินเรื่อง	๔๗
๔.๓.๑ ปัจจุบันวัตถุ	๔๗
๔.๓.๒ อดีตวัตถุ	๕๐
๔.๓.๓ สโมสรหรือประชุมชาดก	๕๒
๔.๔ ขนบในการสร้างตัวละคร	๕๕
๔.๕ ขนบในการใช้ถ้อยคำและโวหาร	๕๗
๔.๕.๑ การใช้คำภาษาบาลี	๕๘
๔.๕.๒ การใช้โวหาร.....	๖๑
๕. ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดกที่เกิดจากเนื้อหาและลีลาเฉพาะ ของกวีแต่ละคน.....	๖๕

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

หน้า

๕.๑ ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกที่เกิดจากเนื้อหา

อันหลากหลาย	๖๕
๕.๑.๑ การเล่นเสียง	๖๖
๕.๑.๑.๑ การเล่นเสียงสัมผัส	๖๗
๕.๑.๑.๑.๑ การเล่นเสียงสัมผัสอักษร	๖๗
๕.๑.๑.๑.๒ การเล่นเสียงสัมผัสสระ	๗๑
๕.๑.๑.๒ การเล่นเสียงวรรณยุกต์	๗๔
๕.๑.๑.๓ การเล่นเสียงหนักเบา	๗๘
๕.๑.๑.๓.๑ การเล่นเสียงหนักเบาโดยใช้คำอัฒภาค	๗๘
๕.๑.๑.๓.๒ การเล่นเสียงหนักเบาโดยคำซ้อน ๔ พยางค์	๘๑
๕.๑.๒ การเล่นคำ	๘๒
๕.๑.๒.๑ การเล่นคำโดยวิธีการซ้ำ	๘๒
๕.๑.๒.๑.๑ การซ้ำคำ	๘๓
๕.๑.๒.๑.๒ การซ้ำกลุ่มคำ	๘๗
๕.๑.๒.๑.๓ การซ้ำข้อความ	๙๑
๕.๑.๒.๒ การเล่นคำโดยวิธีการหลากคำ	๙๔
๕.๑.๒.๒.๑ การหลากคำที่เป็นชื่อเรียกบุคคล	๙๕
๕.๑.๒.๒.๒ การหลากคำที่เป็นชื่อเรียกสัตว์	๑๐๖
๕.๑.๒.๒.๓ การหลากคำที่เป็นชื่อเรียกสถานที่	๑๐๗
๕.๑.๒.๒.๔ การหลากคำที่ให้ความหมายเกี่ยวกับกิริยาอาการ	๑๐๘
๕.๑.๒.๒.๕ การหลากคำในการชมความงาม	๑๑๐
๕.๑.๓ การใช้ภาพพจน์	๑๑๒
๕.๑.๓.๑ อุปมา	๑๑๒
๕.๑.๓.๒ อุปลักษณะ	๑๒๑
๕.๑.๓.๓ บุคลาธิษฐาน	๑๒๗
๕.๑.๓.๔ อติพจน์	๑๓๐
๕.๑.๓.๕ สัพพจน์	๑๓๒
๕.๑.๔ การสร้างรสทางวรรณคดี	๑๓๔

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
๕.๑.๔.๑ กรุณารส	๑๓๕
๕.๑.๔.๒ เวาทรรส	๑๓๗
๕.๑.๔.๓ วีรรส	๑๔๑
๕.๑.๔.๔ อัทภตรส	๑๔๑
๕.๑.๔.๕ หาสรส	๑๔๒
๕.๑.๔.๖ ศานตรส	๑๔๓
๕.๒ ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ที่เกิดจากลีลาของกวีแต่ละคน	๑๔๖
๕.๒.๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : การใช้โวหารที่แทรกคำอธิบาย	๑๔๗
๕.๒.๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส: การใช้คำพลิกแพลง แบบกลบท.....	๑๕๐
๕.๒.๓ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) : การใช้โวหารแสดงอารมณ์โศกเศร้าด้วยวิธีการพรรณนา นำให้เห็นความสุขแล้วหักล้างด้วยความทุกข์.....	๑๕๘
๕.๒.๔ พระเทพโมฬี (กลั่น) : การเล่นเสียงสัมผัสอักษรหลายเสียงชนิดกัน	๑๖๑
๕.๒.๕ สำนักวัดถนน : การเล่นสัมผัสอักษรชนิดกัน ๒ คำทำยวรรคและการใช้โวหารแสดง อารมณ์โศกเศร้าด้วยวิธีการพรรณนาความสุขสลับกับความทุกข์.....	๑๖๓
๕.๒.๖ สำนักวัดสังข์กระจาย : การซ้ำกลุ่มคำและการซ้ำข้อความ	๑๖๗
๖. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	๑๗๑
รายการอ้างอิง.....	๑๗๕
ประวัติผู้เขียน.....	๑๗๙

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ ๓.๑	รายละเอียดเกี่ยวกับการรวบรวมรายยวมหาเวสสันดรชาดก ฉบับกระทรวงศึกษาธิการ.....	๒๑
ตารางที่ ๕.๑	รายละเอียดรายยวมหาเวสสันดรชาดก จำแนกตามผู้แต่ง ชื่อกัณฑ์และ จำนวนกัณฑ์.....	๑๔๖